

Абдылдаева Бегайым Орозакуновна,
Бишкек инновациялык колледжинин кыргыз тили
жана адабияты сабагынын улук окутуучусу

Абдылдаева Бегайым Орозакуновна,
Старший преподаватель кыргызского языка и
литературы Бишкекского инновационного
колледжа

Abdyldaeva Begayim Orozakunovna,
Senior teacher of the Kyrgyz language and
literature course at Bishkek Innovation College

КАЛЫГУЛ БАЙ УУЛУНУН ӨЗ ДООРУНДАГЫ АКЫНДАРДАН АЙЫРМАЧЫЛЫГЫ ЖАНА ОКШОШТУК БЕЛГИЛЕРИ

ОСОБЕННОСТИ И СХОДСТВА ТВОРЧЕСТВА КАЛЫГУЛА БАЙ УУЛУ С ПОЭТАМИ ЕГО ЭПОХИ

KALYGUL BAI UULU'S EARLY PERIOD IS DIFFERENT FROM THE POETS AND SHOWS SIGNS OF SIMILARITY

Аннотациясы: Аталган макалада 19-кылымда жашаган акындык, олуялык касиетке ээ Калыгул Бай уулу башында турган акын, төкмөчү, комузчу Арстанбек Буйлаш уулунун чыгармачылыгын изилдөө 1940-жылдары башталса дагы азыркы күндө кайрадан карап чыгуу милдети турат. Акындын жашап өткөн доору жана чыгармачылык өнүгүү этаптары каралып, кыргыз адабиятына кошкон салымы, төкмөлүк, ырчылык өнөрдүн бизге жеткен мурастары кыскача изилдөөгө алынды.

Түйүндүү сөздөр: Чыгармачылык, иштеп чыгуу, доор, төкмөчүлүк, социалдык, экономикалык саясий абал, жыйнак, коом, кокон хандыгы, феодалдык, патриархалдык, уруулук, улутчулдук, ар намыс, жууку, салбар, комуз, уук, тилемчилик.

Аннотация: В данной статье рассматривается творчество Калыгул Бай уулу и Арстанбека Буйлаш уулу, стоявшего у истоков поэтического искусства в 19 веке. Несмотря на то, что исследование его творчества началось еще в 1940-х годах, сегодня возникает необходимость пересмотреть его наследие. В работе освещаются эпоха, в которой жил поэт, этапы его творческого развития, вклад в кыргызскую литературу, а также сохранившиеся до наших дней наследия поэтического искусства.

Ключевые слова: Творчество, поэтизм, эпоха, импровизация, социальное, экономическое, политическое положение, сборник, общество, кокандское ханство, феодалная, патриархально-родовая система, национализм, честь, достоинство, обычаи, традиция, народ, комуз, юрта, нищенство.

Annotation: In the mentioned article, the study of the work of Arstanbek Buylash uulu, who lived in the 19th century and was at the head of the art of poetry and poetry, began in the 1940s. The era in which the poet lived and the stages of creative development were considered, his contribution to Kyrgyz literature, and the legacy of the art of singing, which has reached us, was briefly studied.

Key words: Creativity, development, era, casteism, social, economic, political situation, collection, society, Kokon Khanate, feudal, patriarchal, tribal, nationalism, various, zhukuk, salbar, komuz, ukuk, begging.

Ар учурдун шарт-талабына ылайык жаралган адамдар болот. Айрымдары ошол жашап турган коомунда болуп жаткан көйгөлүү маселелерди чечип калуу максаты менен жашап, өз мезгилин гана тарых беттерине калтырып кеткиси келсе, айрымдары болуп жаткан окуяны, көрүнүштү сүрөттөп эле тим болбостон, анын чечилишин

келечек муундун кызыкчылык пайдасына ылайыктап тереңден ой жүгүртө алганы менен өзгөчөлөнүп келишкен.

Кыргыз элинде өздүк жазуу маданияты канчалаган кылымдар бою колдонулбай чачырандылыкта жашоо кечирип келгени менен дини, дили жакын деп саналган перс, араб элине таандык деп саналган жазуу тамгаларын колдонуп келишкен. Бирок ошондой болгону менен элдин жалпы катмарынын көп бөлүгү сабатсыздыкта болушканы чындык. Байыртан сөздү кадырлап, жогору баа берип, астедил мамиле кылган эл өз тарыхын, каадаларын муундан-муунга жеткирүүдө элдик оозеки чыгармачылыктын бай казынасына айланган “Манас” баштаган көлөмдүү жана кенже эпостордон тартып дастан, санат-насыят, макал-лакаптардын бай көрөңгөлөрүн колдонуп, мамлекетсиз калган учурда да элдин ынтымак-биримдигин сактап келишпеди беле. Дал ошондой ары татаал, кыйынчылыкка кептелип турганда жалпы элдин башына келген кырдаалдын оң жагына чечилишин чын жүрөктөрүнөн самап, болуп жаткан көрүнүштөрдү ачык айтып, түшүндүрүү иштерин жүргүзүүгө жан үрөп, эркидиктин кайсыл бир улут өкүлдөрү тарабынан кордоло баштаганын жон терилери менен сезгенден улам унчукпай отура алышкан эмес. Болуп жаткан тарыхый көрүнүштөрдү ашкерелеп ырга айлантып, турмуш чындыгынын болгонун болгондой сүрөттөп, эч кимисинен тартынып, коркпогон замандын күрөө тамырын ырдаган, заманчылдар деп аталган өзүнчө бир жоон топ заман акындары пайда болду.

“Кыргыз эли нукура өзгөчөлүгү менен айырмаланган улуттук маданияттын бай казынасына ээ. Ал тарыхтын татаал учурларына карабастан, муундан муунга өтүп, карапайым элдин рухий дүйнөсүнүн бай кенчи болуп кала берди. Мында улуттук маданияттын өсүш деңгээли, эмгеккордун дүйнөгө көз карашы, анын дүйнө жөнүндөгү түшүнүгү, өз мекенине, үстөмдүк кылуучу тапка жана анын адеп-ахлагына болгон мамилеси, философиялык ой жоруулары ачык чагылдырылган” [2. 4-б]. Дал ушул ыңгайынан алып карай турган болсок акындык төкмөчүлүк өнөрдүн баштоочусу катары тарых беттеринде аты жазылып калган ойчул, даанышман, боло турганын алдын-ал көрүп билгендей айткан, олуя деген аталышка ээ Калыгул Бай уулу, өз учурунда “Булбулум” атка конгон элдин сүймөнчүгүнө арзыган Арстанбек Буйлаш уулу жана Молдо Нияз, Нур Молдо, Алдаш Молдо, Молдо Кылыч ж.б акындарыбыз замандын оош-кыйыштуу, урунттуу учурларын комуз күүсүнө салып, акындык чеберчиликтин жогорку деңгээлинде эл астында төгүп ырдап, биздин муунга реалдуу тарыхый мурас катары калтырып кетишти. Негизинен замана ырларын ырдап кеткен акындар биз жогоруда сөз кылып кеткендерден сырткары башкалардын чыгармаларынан деле кездешет. Бирок биздин изилдөөгө алган негизги темабызга ылайыктуу айрым акындардын чыгармаларын салыштыруу иретинде гана пайдаланабыз. Андыктан иштин объектиси катары каралган Калыгул Бай уулу менен катар Арстанбек Буйлаш уулунун чыгармаларынын ортосундагы айрым бир окшоштуктары менен өзгөчөлүктөрүн белгилөөдө замандаштарына дагы кайрылуунун өзү туура болгудай, себеби заман агымынын да дээрлик көтөргөн маселеси, көйгөйү, тематикалык жактан окшош келип, бири-бирин толуктап турат.

Адабиятчы, окумуштуулардын изилдөөлөрүнө таяна турган болсок, Калыгул Бай уулу 1785-жылы Ысык-Көлдө туулса, Арстанбек Буйлаш уулу 1824-жылы эки Нарын ортосунда Ийри-Сууда жарык дүйнөгө келет. Бул эки залкардын ортосундагы жаш өзгөчөлүк отуз тогуз жаш айырмачылыкты түзөт. Арстанбектин Ата-журту болуп саналган Тынымсейит эли жердеген Ысык-Көлгө 1878-жылы элүү төрт жашында көчүп келиптир. Бул мезгилде Калыгул жарык дүйнөдөн өткөнүнө бир топ жылдар болгон. Демек, Калыгул менен Арстанбек жолугушкан эмес, экөөнүн жолугуусуна учурдагы саясий абал терс таасирин тийгизген. Сарыбагыш, Бугу урууларынын ортосундагы кырдаал, чабыш, эки акындын кезигип, сүйлөшүүлөрүнө мүмкүнчүлүк түзгөн эмес. Кандай болгон күндө да, Калыгул айтып баштаган көрүнүш, ойлордун жыйынтык өтөөсүнө Арстанбек чыккандай сезилет. Адабиятчы Шаршенбек Үмөталиев “Арстанбектин “Тар заманы” Калыгулдун “Акыр заманын” түздөн-түз уланткан адабий көрүнүш, бирок Арстанбек Калыгулдун айткандарын кайталап гана тим болбостон, аны андан ары акындык күчүнө салып абдан керип-чоюп, андан ары күчөтүп айткандыгында шек жок жана жакшы изилдегенде булар айдан ачык көрүнөт. Мындайча айтканда, Калыгулдун бир сөзүн эки же андан көп сөз кылып айткандыгында талаш жок деп айтсак да болот” [5, 8-б.]. Дал ушуга окшош ойду бир канча жылдар мурун эле казак окумуштуусу Чокон Валиханов “Угушка караганда Арстанбек акындын устаты Калыгул акын Бай уулу болгон. “Тар заманды” Калыгулду ээрчип айткандыгы көрүнүп турат” [4, 95-б.] деген пикирлерди эске сала кеткенибиз оң. Бул иште эки залкардын жалпы чыгармачылыгына изилдөө жүргүзүү экендигинен улам “Акыр заман”, “Тар заман” ырларына чейинки айтып, ырдап же эл арасында аңыз кеп болуп тараган сөздөрү, санат-насыяттарындагы мааниси терең, элдик философияга сугарылган чыгармаларынан баштасак туура болчудай. Эгерде адамдык сапат, касиетине көңүл бурсак экөө тең тегин жерден чыккан адамдардан эмес экендиги, эки ийининде периште колдоочулары отуруп алардын айт дегенин аткарып, алмак-салмак эки жагына кылчактап карап койгондору бири-бирине окшошуп турат.

“Калыгулдун оң бетинде калы болгон. Сүйлөгөндө оң ийинин каранып алып: “Ой журтум!”-деп сөз баштоочу экен” [1, 115-б.]. деген сөздөр айтылып, тарых беттеринде жазылып калган болсо, казактын улуу ырчысы Каңтарбай менен Арстанбектин бет келүүсүндө кезек Каңтарбайга келген учурда: “Мен жауп бермей ак жеңилдим”, -деп ыраазылыгын бидиргени, же жолдо бара жатып казактын султанына “Эмне себептен жооп берген жоксуң?” деген суроосуна Каңтарбай: “Арстанбек жети суу кешип өткөн акыр замандын ырчысы экен, эки ыйыгында эки периштеси отыр, солардын айт дегенин айтып отыр. Акыр заман болмак болды гой” [4, 92-б.],

дегенинен улам экөөндө тең олуялыктын сырдуу касиети жатканын баамдайбыз. Демек, мындай касиетке эгедер адам баласы кандай темада сөз сүйлөп, арттагы жаңы муунга калтырган мурасынын маани-мазмуну эмне жөнүндө болоору түшүнүктүү көрүнүш. Албетте, акыл-насаат, учкул сөз, макал-лакап, мекенди сүйүү жана ар-намыстуулук экөөндө тең курч мүнөздө берилет.

Калыгулдан жазылып калган чыгармалардын алгачкыларына кайрыла турган болсок, адегенде эле акыр заман жөнүндө айта калган эместиги байкалып турат. Дээрлик көптөгөн ырлары орустар кыргыз жерине бастырып келгенге чейинки жашоо-турмушту сүрөттөгөн терме, санат ырлары, жер-суу, Ысык-Көл, адам баласынын жүрүм-туруму, жөнөкөй жана философиялык таанымда, ой жүгүртүү менен айткандыгын эске алуубуз туура болчудай. Мисал катары Калыгулдун сөзү делинип эл оозунда аңыз кеп болуп калган:

Көгүчкөн учаар жем чыкса,
Көк тулпар чуркаар тер чыкса,   Көңүлү
тынаар көпчүлүк   Көзгө токтоор эр чыкса.
Көөрүктүн оту тутанбайт,   Күн жагынан жел
чыкса.

Көч жүрө албай токтолот,
Көз учкан бийик бел чыкса [2, 21-б.]-деп, канаттуу куштан тартып, тулпардын чуркаганы, эл көңүлүнө толгон, намыстуу эр жигиттин чыкканы жакшылыкка багытталганы менен кандай ийгиликтер болбосун алдыдагы тоскоолдуктар сөзсүз өзүнүн тескери таасирин тийгизип, жолун тосоору жөнүндө өз башынан кечирген жашоотурмушундагы кыйынчылыктарды көргөн адам катары   айтса, экинчи жагынан философиялык ой-жорумдун негизинде түшүндүрүп өтөт. Азыркы учурга чейин келип жеткен эл оозунда Калыгулдун Ысык-Көл жөнүндө “Ысык-Көл тууралуу айтканы”- деген сөздөрүндө:

Ысык-Көл бейиштин эшиги,   Суу сайын
нарын табак эти бар.

Жай болуп катыра ысыгы жок,
Кыш болуп кашкая суугу жок,
Ат жеткен жерде мындан артык кызыгы жок.
Мактанып жер жетээрби?
Адам мындан кетээрби?

Ысык-Көлдөн чыкпаңар балдар! [1, 117-б.] – деп, Ысык-Көлдүн өзүнчө бир бүткөн кереметине, жайы, кышы дебей жабалактап конгон каз-өрдөк, ак куу ж.б толгон токой канаттууларына, жээгиндеги курчалган токойдогу бак-дарактар, жапайы жан жаныбарлардын адамдан чочубай кошо аралашып жүргөнүнө суктанса, ошол эле учурда көлдөн өтө алыс эмес жердеги карагай кайың, арчага толгон ак кар, көк муздуу аска-тоолор, мөңгүдөн эрип түшкөн көк мөлтүр суулардын капчыгай бойлой ылдый агып жатканы, жыты аңкып гүлгө толгон жайлоолору Калыгулдай олуяга ушундай гана сөздөрдү айттырмак. Ошондой эле, алдын ала көрөгөчтүгү бар Арстанбектин алгачкы чыгармаларынын тематикасына кайрылып, ырчынын алгачкы ырларынын маанайы кандай болгонуна көңүлүбүздү бурсак, Калыгулдукуна салыштырмалуу башкачараак нукта калыптанганын белгилей кетүүбүз оң болоор. Себеби, балалык турмушу кыйынчылыкта, басмырлоонун астында өткөндүктөн мындайча сүрөттөдөн башталат: Жашымдан ырчы атыктым,   Ат үстүндө катыктым.

Он бешимде белсендим,

Оң менен солго теңселдим [3, 16-б.]-деп, Кокон, Анжиян жерлеринде жүргөндөгү башынан өткөргөн кыйын күндөрүн ушундай сүрөттөп келет дагы, ошол жактан торолуп, кайрадан бутуна туруп, Алымбек датканын көргөзгөн жакшылыктарынан улам жергиликтүү эл -журттун оозуна алынып калган күндөрүн мындайча эскерет:

Коконго барып жашымда,
Кыпчактардын ыктуусун,
Ордо хандын мыктысын,   Бирден терип

ырдадым,   Кыйлаларын сындадым.

Сарт аке менен беттештим,
Комузда күү чертиштим,   Анжиян,Кокон аралап,
Ырчылыгым дааналап,

Кайта келдим пааналап [3, 15-б.]-деп, чоочун эл, чоочун жерден боор көтөрүп, чыгармачылык өнөрүн өстүргөнүн:

Мен Арстанбек болгону,   Периште ишим

оңдоду.

Тиш ырыскы,тил дөөлөт,

Тиүүлүгүн бир дөөлөт,
Аралап көрдүм ар жерди,
Ашы, тою бар жерди,
Көрүп келдим кыйланы,

Жыйып келдим дүйнөнү [3, 15-б.] -дегени башынан өткөн тагдырындагы ар кандай кыйынчылыктар аркылуу акындык өнөрдүн кандайдыр бир денгээлге өскөнүн, бул бийиктик оңой менен келе койбостугун жогорудагы саптарынан улам баамдасак болот. Кокон хандыгынын опузалаган зордукчу, карамүртөздүгүн экөө тең бирдей сезишкени менен алардын адам баласына кылган кыянатчылыгын Арстанбек көбүрөөк айткан өңдөнөт. Акындын чыгармачылык жолундагы өзүнчө бир этап сыяктуу көрүнүп, кийинки болгон окуялар уламдан-улам курчуп отурат. Анткени, орус падышачылыгынын колониалдык саясатына чейинки ырларындагы тематикасы Кокон баскынчылыгы жөнүндө экендигин жыл аралыктары аркылуу тактасак деле өзүнөн өзү белгилүү болот. Акындын Кокон бийлиги же баскынчылыгы жөнүндө айткан өзүнчө бир ырлары кездешет.

Мисалы: Тегереги кыргыздын,

Темирден тарткан тор болду. Түшкөн

жери кыргыздын, Кырк кулач терең ор болду.

Көчмөндүү биздин көп кыргыз,

Көк чапан сартка кор болду [3, 103-б.] деп, болуп жаткан көрүнүштү ушундай сүрөттөп өтөт. Негизинен эки залкардын чыгармаларындагы окшоштуктар орус саясатынын кыргыз жергесине уламдан-улам бекемделип, кулачын кенен жая баштаганынан кабар берет. Орус элинин басып кирүү саясатынын өкүм сүрүү белгилери Калыгулдун айтып кеткен аңыз кептеринде алда качантан эле башталганын байкаса болот. Эгерде замана темасында ырдаган ырчылардын ичинен Россиянын букарлыгы тууралуу айтылган сөз же ырларга кайрылсак, алгачкылардан болуп Калыгулдун айткандарына кабылабыз. Ал эми замана агымындагы акындардын бири катары белгиленген Молдо Кылычтын жарык дүйнөгө келген учурун, доорун Кыргыз эли Россия букарлыгын кабылдап, саясаты жана мыйзамына баш ийген учуру катары белгилесек туура болчудай. Ушундан улам Калыгул Бай уулун замана агымындагы акын, ойчулдарынын баштоочусу катары кабылдаганыбыз бизге чейинки адабият изилдөөчүлөрүнүн эмгектеринен улам алардын айткан ой-пикирлерине кошулууну шарттайт.

Калыгулдун заман туурасында айтуусунун башатында адегенде эле орус же башка улуттар жөнүндө кеп козголбойт, тек гана ислам шариаттарынын талабынан сырткаркы жорук-жосундардын пайда боло баштаганы, куран аяттарында жазылып калган акыр заман белгилеринин адам баласында кайталана тургандыгынан кабарлап отурат. “Акыр заман” тууралуу мындай кеп баштайт:

Азиздер айтып кетиптир, Акыр

заман болжолун. Ак Азирети пайгамбар,

Адам ата баш болуп: Акыр заман кишиси,

Кичне болоор мүчөсү.

Илгери өткөн адамдан, Башка болот

деп айткан.

Адеби жок сүйлөгөн,

Кашка болот деп айткан [3, 33-б.] -деп, кыямат белгилеринин кандай боло тургандыгынын белгилерин “Куран аяттарындагы” сүрөттөөлөр аркылуу ирети менен айтып баштайт да, андан соң гана адам баласында боло турган бузулуулар жана замандагы өзгөрүүлөр тууралуу кеп кылат. Ал эми Арстанбек акындын заман тууралуу кеп баштаганында акын баштапкы куран аяттарындагы кыямат-кайым белгилерине кайрылбастан, түз эле орус колониалдык саясатынын күч менен орной тургандыгын жана ал элдин сырткы көрүнүшү, өңү- түсү, мүнөзү жөнүндө айтып баштайт. Мисалы: Байыры бала жаш чакта

Кызыл өңүм ток чакта.

Кыл сакалым жок чакта

Карылардан көп уктук,

Уламадан сөз уктук, -деп айтып келет да, андан соң :

Ошондо

өңү, сары көзү көк Орус чыгат дечү эле.

Узун чөптүн баарысын Оруп чыгат

дечү эле. Кыска чөптүн баарысын

Коруп чыгат дечү эле.

Ай- ааламдын баарысын

Соруп чыгат дечү эле. [3, 23-б.]

Мында Арстанбек орус эли жөнүндө мурда кийин уккандарын сыртынан сүрөттөөдөн улам айтып баштайт да, акырындык менен өз көзү менен көргөндөн кийин мезгилдин өтүшүнөн улам реалдуу сүрөттөөгө өтүп баштайт. Ал эми Калыгул мындайча айтыптыр:

Акыр заман жакындап келип калды, анын бир белгиси:

Өңү сары, көзү көк	
Орус чыгат,	
Узун чыккан чөп болсо	Оруп чыгат.
Кыска чыккан чөптөрдү	Коруп чыгат.
Ай ааламдын баарысын	
Соруп чыгат [6, 127-б.]	

Кандай гана окшоштук. Болгон айырмачылыгы Калыгулда уйкаш сөздөрдү аралаштырып жөнөкөй эле сүйлөп жатса, Арстанбек акындык чеберчилиги менен оозеки чыгармачылыктын тартибинде уйкаштык белгилерин өз орду менен кынаптап куюлуштуруп төгүп отурат. Бир жагынан экөөнүн дал келиштирип, окшоштуруп сүрөттөгөнүнө ишенбей да кетесиң. Экинчи жагынан ишенүүгө аргасызсың, себеби буга чейин көптөгөн адабиятчы, окумуштуулардын изилдөөлөрүнөн улам ушундай талдоо, пикирлери жолго коюлуп келбедиби. Ушуга оокон окшоштуктар эки залкардан байма- бай кездеше берет. Жогоруда белгиленген ыр саптарындай сөзмө-сөз окшошпогону менен сүрөттөөлөрү, алган нерселери, окуялары, койгон талаптары, орноткон тартиптери, кылган иш-аракеттери, алдыдагы алардын ойлору жана келечек максаттарына чейин дал келип турганы таң калтырбай койбойт.

Мал башынды кагазга	
Каттап алат,	
Көңүлүнөн чыгарбай	Жаттап алат...
Жериңди орус алган соң	
Корук болот,	Кыргыз сага

Конуш болот.

Жердин, суунун ээси [1, 119-б.]

Орус болот...- деп, элдин жерин өз каалаганындай ээлеп, каалаганын өстүрүп, өз мыйзамын орноту баштай тургандыгынан алдын ала маалымат берип жатса, Арстанбектин айтып, ырдаганында Калыгулдун айткандары кадимкидей кадыр эсе ишке ашып жатканын мындайча түшүндүрөт:

Буйрук менен кондурган,
Конуш чыгат дечү эле, -деген саптарды айтып келет да:
Капкандай чапты белиңди,
Каптап алды элиңди,
Сурап алды жашынды,

Каттап алды башынды [3, 31-б.] –деп, өз жон -териси менен сезип, көргөнүн эл алдында тартынбай ырдайт. Бирок, кандай күн болгондо дагы, анын артында бир жакшылык бар экенинен үмүт үзүшпөйт.

Жыйынтыктап айтканда, эки залкардын айткандарындагы окшоштуктун болуусу мыйзам ченемдүү эле көрүнүш. Алардын жашаган доорундагы окуялар, көрүнүштөр экөөнө тең бирдей таасирин тийгизген. Мындай окуя, көрүнүштөр алардын замандаштары менен катар кийинки муун катары келген Молдо Кылычтын ырларынан дагы байма-бай кездешет.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАРДЫН ТИЗМЕСИ:

1. А.Акматалиевдин жалпы редакциясы астында. Кыргыз адабиятынын тарыхы. 5-том. Аврасия-Пресс. -Бишкек. 2017.—Б 464.
2. Чотонов У.Ч., Абдрахманов Д.А. История Кыргызстана. (Учебно -метод. пособие для выпускников вузов). / Под ред. профессора Джаманкулова Ж.М. – Б.: ИИМОП КНУ им. Ж. Баласагына, 2009. – 176с.
3. Арстанбек.Кыргыз энциклопедиясынын башкы редакциясы -Бишкек.: 1994. —б 210.
4. Сооронов Омор (О.Соорон-Сопу). Унутулган адабият. "Бийиктик". —Бишкек.: 2006жыл. —б. 32-35 5. Үмөталиев Ш. Кыргыз совет адабияты. – Ф.: Кыргыз.окуу.пед.мам.бас, 1955. – 256 б. (Б.Керимжанова менен бирге).
6. Мусаев С. Калыгул акылман. – Китепте: Акылман Калыгул. – Бишкек, Шам, 2000